

Katona Csaba

A FORRADALOM KRÓNIKÁSA AMERIKÁBAN

Adatok Prágay János ezredes könyvének háttéréhez

„mindegy [...] akár itt Amerikában éhen,
akár ott egy golyó által meghalni”

Kosztá Márton¹

1850-ben, tehát alig egy évvel az 1848–1849. évi forradalmat követően George Palmer Putnam kiadójánál New Yorkban megjelent egy könyv *The Hungarian Revolution. Outlines of the prominent circumstances attending the Hungarian struggle for Freedom: together with brief biographical sketches of the leading statesmen and generals who took part in it* címmel. A két nagyobb részből álló kötet (az elsőben a forradalom és szabadságharc eseménytörténetének foglalata olvasható, a másodikban a szerző által kiemelkedőnek vélt politikai és katonai vezetők életrajzának veleje) szerzőjeként bizonyos Johann Prágay, „colonel and adjutant-general in the Hungarian Army under Kossuth” lett feltüntetve.² Vagyis Kossuth alatt a magyar hadsereg ezredese és tábornoki táborkari segédtsízt. Még ugyanebben az évben németül is megjelent ez az írás.³ A két kötet szerzője, valójában (társ)szerzője pedig nem más volt, mint Prágay János ezredes.⁴

1 ÁLDOR Imre: *Vázlatok a magyar emigráció életéből*. Heckenast, Pest, 1870. 172. p.

2 PRÁGAY, Johann [PRÁGAY, János – FORNET, Kornél]: *The Hungarian Revolution. Outlines of the prominent circumstances attending the Hungarian struggle for Freedom: together with brief biographical sketches of the leading statesmen and generals who took part in it*. John Palmer Putnam, New York, 1850. 1. p.

3 *Der Krieg in Ungarn, nebst einer getreuen Biographie der daran theilgenommenen hervorragenden Staatsmänner und Generäle*. J. Helmich, New York, 1850.

4 Életere és tevékenységére nézve lásd CSIKÁNY Tamás: Prágay János ezredes és segédtsízt. In: *Komárom ismeretlen csillagai. Komárom 1848-as történetének történelmi félművekbe került szereplői*. Szerk. BONA Gábor. Jókai Mór Városi Könyvtár, Komárom, 2013. 137–151. pp.; ÁCS Tivadar: *New Buda*. Magánkiadás, Budapest, 1941.; *A la memoria del General Narciso López, Juan Prágay, Gotay, Crittenden y demás bravos héroes*. El Fondo Cubano – Hungaro János Prágay, La Habana, 1944.; ANDERLE Ádám: A 48-as magyar emigráció és Narciso López 1851-es kubai expedíciója. In: *Századok*, CVII. évf. (1973) 3. sz. 687–709. pp.; GELLÉN, József: Colonel Prágay's unknown Letter to American Statesmen. In: *Angol Filológiai Tanulmányok/Hungarian Studies in English*, XI. évf. (1977) 149–153. pp.; BONA Gábor: Az 1849/49-es honvédsereg Zala megyei születésű tagjai. In: *A szabadságharc zalai honvédei*. Szerk. MOLNÁR András. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1992. (Zalai Gyűjtemény 32.) 11–12. pp.; VÁRDY Béla: *Magyarok az Újvilágban*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2004.; TORBÁGYI Péter: *Magyar vándormozgalmak és szóróvándorosságok Latin-Amerikában a második világháború kitöréséig*. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem Történelmi Doktori Iskola, Szeged, 2007.; PRÁGAY Dezső: „Enamorados de la Libertad”. In: *Új Kéve*. Az Északi Magyar Protestáns Gyülekezetek Lapja, XV. évf.

Jelen írásnak nem célja az ő életrajzát részletesen elemezni, ezt, a lehetőségekhez mérten, megtették többen, amint az előző jegyzet is utal erre. Akadnak azonban részletkérdések, érdekességek, amelyeket nem teljesen érdektelen jobban körüljárni, ugyancsak a lehetőségek, másképp fogalmazva a rendelkezésre álló írott források függvényében. Ezek egy része árnyalhatja tudásunkat Prágay munkájáról, megjelenésének körülményeiről, más részük csupán valóban a témához lazább szálakkal tapadó kuriózumként szolgál. Ám felhívja a figyelmet a történelem egyes sajátos összefüggéseire, tágabb értelemben arra, hogy néha egymástól látszólag távol álló dolgok között is meglepően könnyű kapcsolódási pontokat találni.

Ahogy arra tanulmányában Csikány Tamás is utal,⁵ elég nehéz rekonstruálni az Amerikai Egyesült Államokba érkező Prágay János első hónapjait. Az bizonyos, hogy 1849. december 9-én érkezett meg az *Európa*, az őt és könyve társszerzőjét, Fonet Kornélt (1818–1894)⁶ szállító hajó Liverpool kikötőjéből Massachusettsbe, közelebről Bostonba.⁷ Itt rögtön megérkezésük után a Tremont House nevű fogadóban szálltak meg, ahova a hajón megismert útitársuk, bizonyos George Price bostoni polgár hívta meg őket mint vendégeit.⁸ A városban pedig rövidesen közelebbi kapcsolatba kerültek, még mielőtt továbbálltak volna New Yorkba, a helyi notabilitások közül többekkel. Ennek a jelentősége abban rejlik, hogy az angol nyelvű kötet kiadásában e tényező igencsak meghatározó szerepet játszott. A Fonet Kornél életrajzát bemutató kiadvány konkrétan ír arról, hogy a magyar forradalmárokat egyébként is barátságosan fogadó városban a Putnam család különösen erős szimpátiával viseltetett a menekültek iránt: „Putnamné Lowel Mária nagy lelkesedéssel karolta fel a magyar menekültek ügyét és számos folyóiratban és a napisajtó útján is, megismertette az amerikai néppel szabadságharcunkat.”⁹

Maga Fonet így emlékezett meg erről évtizedekkel később (s talán nem érdektelen hosszabban idézni): „Másnap, értesülvén a hírlapokból megérkezésünkről, a közönség tömegesen özönlött az első, magyar honvédek üdvözlésére. Férfi és asszony, fiatalja és vénje sietett kezét nyújtani egy, a szabadságért küzdött, nemzet fiaival, kik a vérszomjas

(2007) 2. sz. 19. p.; Ács Tivadar: Magyarok a kubai függetlenségi háborúban a XIX. század közepén. In: *Ács Tivadar (1901–1974) művelődéstörténeti munkássága. Útleírók, misszionáriusok, térképészek, műszaki alkotók, szerkesztők, tudománybéli gondolkodók, szabadságharcosok*. S. a. r.: GAZDA István. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba, 2008. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 70.) 184–191. pp.; TORBÁGYI Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2009. 36–37. pp.; Пантюхина, Татьяна Викторовна: Венгерские герои американских революций: участие венгерских иммигрантов в войне за независимость и гражданской войне США. In: Вестник Северо-Кавказского федерального университета, XVII. évf. (2013) 6. sz. 132–136. pp.; TÓTH-BENCZE Tamás: Ki érted halt, szent világszabadság! Balatonfüred szülötte: Prágay [Prager] János Nepomuk Károly, 1848/49-es honvéd alezredes, a kubai „szabadságharc” tábornoka (Balatonfüred, 1812. november 12. – Las Pozas, 1851. augusztus 13.). In: Füredi História, XVI. évf. (2016) 2. sz. 8–16. pp.

5 CSIKÁNY Tamás: *i. m.* 137. p.

6 FONET László: *Fonet Kornél 1848-as honvédőrnagy, amerikai ezredes élete: adatok az amerikai magyar emigráció életéhez/Life of G. C. Fonet Colonel of Lincoln's Army*. Magánkiadás, Budapest, 1946. 31. p.

7 FONET Kornél: Amerika rokonszenve a magyar szabadságharcz férfiai iránt. In: 1848–49. Történelmi Lapok, II. évf. (1893) 7. sz. 68. p.

8 FONET Kornél: *i. m.* 69. p.

9 FONET László: *i. m.* 11. p.

zsarnokság elől menekülve, a valódi szabadság földjére érkeztek. A többi közt, hozzánk lépett, férje karján, egy fiatal úri hölgy: James Putnamné, aki a rokonszenv és lelkesedés melegétől áthatott tekintettel azon magyar szavakkal nyújtotta kezét: »Uraim Isten hozta!« Ez; üdvözlő, édes hangokra magyarul feleltünk. Kedves látogatónk, francia nyelven, elmondta, hogy érti ugyan az irodalmi magyar nyelvet, melyet küzdelmünk iránti rokonszenvből tanulmányozott, de, gyakorlat hiányából, társalogni nem képes. A Putnam-család Boston városában egyike volt a legelőkelőbbeknek és leggazdagabbaknak. A szellemes, bájos, fiatal úrnő, alapos, tudományos műveltségénél fogva, előszeretettel foglalkozott irodalommal; nagy sikerrel és lelkesedéssel karolta fel a magyar nemzet ügyét, azt a bostoni *Review* és az *Athenaeum* folyóiratokban, valamint a napisajtó utján is, az amerikai nemzettel megismertette és annak rokonszenvét felélesztette, amit, a magyar emigráció minden-egy tagja, számtalan alkalommal tapasztalt.”¹⁰

Némi nyomozás után nem nehéz kideríteni, hogy „Putnamné Lowel Mária”, illetve „James Putnamné” valójában nem más volt, mint Mary Traill Spence Lowell Putnam (1810–1898),¹¹ James Russell Lowell (1819–1891), a maga korában ismert költő, kritikus, szerkesztő és diplomata¹² idősebb lánytestvére. Mindketten a régi és roppant tekintélyes New England-i famíliaként számon tartott Lowell család¹³ nyolcadik generációjához tartoztak, mégpedig az 1639-ben a massachusettsi Newburyben otthonra leelő Parcival Lowle-től számlolva.¹⁴

Mary Lowell társadalmi köreinek megfelelően házasodott, Samuel Raymond Putnam (1797–1862), salemi kereskedőhöz ment férjhez,¹⁵ aki pedig, mint már esett róla szó, az ugyancsak a New England-i elit soraiba tartozó, előkelő és tehetős, salemi kötődésű, gyökereit a XVII. századi koloniális Amerikáig visszavezető család tagja volt. Putnam, akinek tevékenységéből adódóan szerteágazó kereskedelmi kapcsolatai voltak Amerika határain túl is, röviddel a magyar emigránsok Egyesült Államokba érkezését követően, nevezetesen 1851-ben Európába, egészen pontosan Angliába, Liverpoolba távozott, majd Franciaországban, Itáliában és Magyarországon élt összesen hét éven át, egészen 1858-ig. Természetesen felesége is vele tartott.¹⁶ E kontinens iránti vonzalmától aligha lehet függetleníteni azt a tényezőt, hogy Mary Lowell Putnam a források szerint folyékonyan beszélt anyanyelvén kívül a franciát, olaszt, németet, lengyelt, svédet és a magyart is (Fornet fent citált emlékezése ezt az információt némiképp árnyalja). A művelt és nyitott asszony több munkájában foglalkozott Magyarországgal. Az első amerikai irodalmi újság, a Bostonban kiadott, 1815 és 1940 között megjelenő *North American Review* (NAR) több

10 FARNET Kornél: *i. m.* 69. p.

11 ELLERY, Harrison – PICKERING BOWDITCH, Charles: *The Pickering Genealogy: being an account of the first three generations of Pickering Family of Salem, Mass., and of the descendants of John and Sarah (Burrill) Pickering, of the third generation.* Magánkiadás, . Cambridge, 1897. VII. köt. 435–436. pp.

12 DUBERMAN, Martin: *James Russell Lowell.* Houghton Mifflin, Boston, 1966; WAGENKNECHT, Edward: *James Russell Lowell: Portrait of a Many-Sided Man.* Oxford University Press, New York, 1971.

13 SANKOVITCH, Nina: *The Lowells of Massachusetts. An American Family.* Saint Martin's Press, New York, 2017.

14 LOWELL, Delmar Rial: *The Historic Genealogy of the Lowells of America from 1639 to 1899.* Tuttle Company, Rutland, 1899. 121–122. pp.

15 ELLERY, Harrison – PICKERING BOWDITCH, Charles: *i. m.* 434–435. pp.

16 ELLERY, Harrison – PICKERING BOWDITCH, Charles: *i. m.* 434–435. pp.

írását közölte a lengyel és magyar irodalomról 1848 és 1850 között (ez bizonyosan összefüggött a forradalmi eseményekhez fűződő szimpátiájával). Ezen túl pedig az 1813-tól ugyancsak Bostonban megjelenő *Christian Examiner* (korábban *Christian Disciple*) *History of the Constitution of Hungary, published the year before the 1851 visit of Louis Kossuth to the United States* címmel közölte egy írását, ami 1852-ben aztán egy kötetben is napvilágot látott.¹⁷

Közbevetőleg: maga Kossuth Lajos¹⁸ kétszer is járt Bostonban amerikai útja során. Az emigrációba kényszerült magyar politikus 1852. április 27-én a ma is Boston ékességének számító Faneuil Hallban mondott nagyhatású beszédet a nagy számban megjelent, őt éljenző, érdeklődő közönségnek, majd 1852. május 6-án másodízben is tiszteletét tette ott.¹⁹ Igaz, Mary Lowell Putnam és férje, mint láthattuk, ekkor már Európában tartózkodtak, míg a korábban New Orleansban lakó Prágay János pedig már nem volt az élők sorában, hiszen 1851. augusztus 13-án vélhetően önkézzel vetett véget életének, hogy elkerülje a fogságba esést Narcizo López (1897–1851) tábornok kudarcot vallott, Kuba spanyol uralom alól való felszabadítását célzó expedíciója²⁰ után.

A Prágay és társai iránt megnyilvánuló tisztelettel és nagybecsüléssel egyébiránt maga Kossuth Lajos is szembesült, amikor 1852-ben kubai emigránsok keresték fel Amerikában. Ők felidéztek Prágay emlékéit a vele folytatott megbeszélések során: „annyi hazafi áldozta életét a tisztesség mezsgyéjén, úgy, mint a nemes Prágay János, aki száz magyarral pusztult el barátságra lépve a kubai néppel...”²¹ Az eset egyébiránt nem volt egyedülálló. Amikor Berzenczey László (1820–1884) egykori ’48-as kormánybiztos, aki 1851-ben éppen Kossuthal érkezett Amerikába, 1852-ben New Yorkból Havannába ment, azt tapasztalta, hogy egy dollár ellenében szállhattak ki az utasok a várost megtekinteni. Elmondása szerint azonban, amikor megtudták, hogy ő magyar menekült, Prágay Jánosra emlékezve a vámtervezőt tábornok úrnak szólította és nem kérte tőle az egy dollárt.²²

Visszatérve 1849-re: a Putnam család tagjai, valamint Prágay és Fernet között minden bizonnyal a kölcsönös és erős szimpátia jegyében zajlott a megismerkedés. A magyarokat

17 *Crimes of the house of Austria against mankind. Proved by extracts from the histories of Coxe, Schiller, Robertson, Grattan, and Sismondi, with Mrs. M. L. Putnam's history of the constitution of Hungary, and its relations with Austria, published in May, 1850.* Ed. PALMER PEABODY, Elisabeth. John Palmer Putnam, New York, 1852.

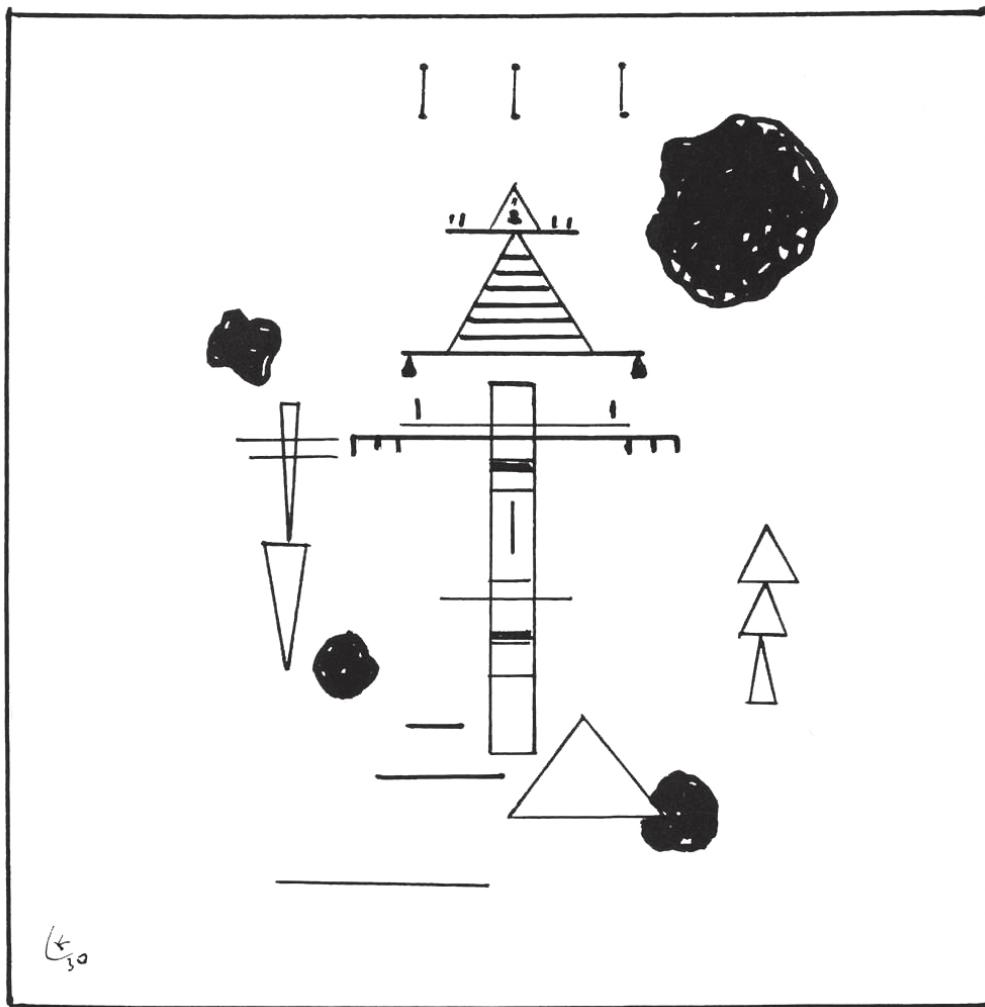
18 JÁNOSSY Dénes: *A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában, 1851–1852.* I. köt. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1940; JÁNOSSY Dénes: *A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában, 1851–1852.* II. köt. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1948.

19 KATONA Csaba: *Megőrizzük a hidakat. A Massachusettsi Magyar Egyesület története.* Massachusettsi Magyar Egyesület, Boston, 2017. 9. p.

20 JONES, Alexander: *Cuba in 1851.* Stringer and Townsend, New York, 1851; BALLOU, Maturin Murray: *History of Cuba: Or, Notes of a Traveller in the Tropics.* Phillips, Sampson and Company – J. C. Derby – Lippincott, Grambo & Company, Boston – New York – Philadelphia, 1854; PORTELL VILÁ, Hermínio: *Narciso Lopez y su epoca (1850-1851).* Cultura, La Habana, 1958; LAZO, Rodrigo: *Writing to Cuba: Filibustering and Cuban Exiles in the United States.* University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2005.

21 TORBÁGYI Péter: *Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt.* Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2009. 36–37. pp.

22 CSÍKY Gábor: Berzenczey László amerikai utazása. In: *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 7. Szerk. BALÁZS Dénes. Magyar Földrajzi Múzeum, Érd, 1989. 40. p.

övező figyelmességet Fonet Kornél már Liverpoolból való indulásukat követően megtapasztalta, még az *Európa* nevű hajó fedélzetén: „Utitásaink az első osztályban hazatérő amerikai családok voltak, kik az utasok névjegyzékéből megtudván, hogy magyar, menekült-tisztek a hajó második osztályában utaznak: meetinget tartottak, s a különbséget a két osztály között kifizették. Egy küldöttség felkért, hogy legyünk vendégeik az utazás hátra levő része alatt.”²³

A magyarok kezére játszott Bostonban az a sajátos körülmény, hogy Samuel Raymond Putnam rokonságába tartozott George Palmer Putnam (1814–1872), aki ekkor már hosszabb ideje könyvek kiadásával foglalkozott. Még 1838-ban társával, John Wiley-val alapította meg a Wiley and Putnam kiadót New Yorkban, aminek 1841-től londoni fióktelepe is volt, ezt pedig történetesen ő vezette. Ennek is köszönhetően nyilván komoly rálátása volt az éppen zajló európai eseményekre. Amikor aztán éppen 1848-ban visszatért New Yorkba, szakított korábbi partnerével, Wiley-val és egy önálló kiadott hozott létre G. Putnam Broadway néven.

23 FONET Kornél: *i. m.* 69. p.

A vele fennálló rokoni kapcsolat, majd személyes viszony eredményezhette, hogy Prágayék angol nyelvű kötete ennyire gyorsan megjelenhessen az egyébként igencsak neves kiadónál. A közvetlen kontakt biztos jele, hogy ismert például Prágaynak egy 1850. szeptember 30-án kelt, George Palmer Putnamhez írt levele.²⁴ E ponton érdekesség gyanánt említhető, hogy Putnam unokája, az ifjabb Geroge Palmer Putnam (1887–1950), maga is jeles kiadó, író és felfedező, nem más volt, mint Amelia Mary Earhart (1897–1937), az 1937-ben gépével nyomtalanul eltűnő első jelentős női pilóta férje.

A fent vázolt kapcsolati háló tehát részben magyarázatot kínál arra, hogy miként jelenhetett meg ennyire sebesen a Prágay és Fornet által írt munka. Túl azon persze, hogy az Amerikai Egyesült Államokban mekkora szimpátia övezte a polgárság részéről a magyar forradalom és szabadságharcot, így a kötet bizonyonnyal piacképesnek is ígérkezett. A könyv egyébként a megfelelő hírverést is megkapta, így pl. hírt adott róla az 1801-ben alapított *New-York Evening Post* (ma: *New York Post*).²⁵ A rejtélyek sorát gyarapítja azonban továbbra is az, hogy a társzerzős munka miért csak Prágay neve alatt látott napvilágot mind angolul, mind pedig németül. A szerzők közötti nézeteltérésről ugyanis nem tudunk, így valami más ok húzódhat meg a háttérben.

Amerikában kétségkívül mindketten erős politikai aktivistásként fejtettek ki, aminek sarkalatos része volt a megjelenő kötet. Így Prágay bizonyosan kapcsolatban állt William Henry Sewarddal (1801–1872), a Szenátus tagjával, későbbi külügyminiszterrel.²⁶ Az aktív közéleti szereplés bizonyítéka az is, hogy 1850. február 28-án (nem éppen komoly visszhangot kiváltó) dörgedelmes kiáltványt bocsájtott ki Prágay és Fornet, valamint Szalay László ezredes, Hamvassy Imre őrnagy, Radnich Imre százados, Danburghy Eduard őrnagy „volt ügyvivő az USA-ban” és Wimmer G. A., „teljhatalmú megbízott a porosz udvarnál” a „magyar nemzet nevében”²⁷ Aligha véletlen, hogy 1849 és 1851 között a osztrák Külügyminisztérium Informationsbürojának iratai között akadnak olyanok, amelyek Újházy László és Prágay János Amerikai Egyesült Államokbeli tevékenységével foglalkoznak,²⁸ illetve szintén Prágayról szóló konzuli jelentések is.²⁹

Ez az aktivitás lehet pedig a másik magyarázata annak – a fent vázolt kapcsolatok szerencsés kiépülése mellett –, hogy hogyan jelenhetett meg egész kevéssel Prágay és Fornet Amerikába való megérkezését követően a kötet. Maga Prágay így vallott a kiadvány elején: „Hivatalos állásom a Hadügyminisztériumban a Kossuth-kormány alatt, valamint a hadseregben betöltött tábournoki segédtszti beosztásom, minden fontos összecsapásban való aktív részvétellel együtt lehetővé teszi számomra, hogy hű és

24 George Palmer Putnam Collection. Box. 3. Folder 20. Idézi: EVERTON, Michael J.: *The Grand Chorus of Complaint: Authors and the Business Ethics of American Publishing*. Oxford University Press, Oxford, 2011. 125. p.

25 *New-York Evening Post*, 1850. május 30. 2. p.

26 River Campus Libraries. William Henry Seward Papers. Drawer 29–30. Immediaty Family Correspondence, 1828–1872. Box 3. Folder 7. May 8–14, 1850. John Prágay to William Henry Seward. 1850. május 9.

27 FORNET László: *i. m.* 1946. 14–17. pp.

28 Österreichisches Staatsarchiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Ministerium des Äußern Informationsbüro A-Akten 5183.

29 Österreichisches Staatsarchiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Ministerium des Äußern Informationsbüro A-Akten 8334.

megbízható képet nyújtsak a forradalom teljes folyamatáról. E beszámolóban az Egyesült Államok nemes szívű polgárainak történő bemutatásával ismét szeretném hangsúlyozni határtalan hálám azonnali nagylelkű együttérzésükért és vendégszeretetükért, amelyet honfitársaim és jómagam irányában mutattak.”

Vagyis: egyértelműen a felvilágosítás, a tisztán látás szándékával ragadott pennát a szerző (azaz: ragadtak pennát a szerzők), határozottan és deklaráltan az amerikai olvasóközönséget megcélozva írásukkal. Ez a fajta szándék a magyar emigránsok közül többekre is ösztönzőleg hatott, ráadásul nem is bizonyult tévesnek, a magyar katonák visszaemlékezései iránt komoly érdeklődés mutatkozott, elsősorban a német és angol nyelvterületen.³⁰

Kérdés azonban, minek tekinthető elsősorban a kötet? Emlékiratnak vagy történeti munkának? A személyes érintettség mindenképp egyfajta emlékirattá formálja a kötetet, a szubjektív szálak hol lazább, hol sűrűbb fonadékként át-átszövik az egyébként objektív szánt történetmesélést. Iskolapéldája ennek a szerző(k) roppant erős elfogultsága Görgey Artúrral szemben. Ma már nincs olyan józanul gondolkodó történész, aki akár csak mérlegelné is a lehetőséget, hogy Görgey valóban árulást követett el. Ám az események sodrából épphogy kiszabadul Prágay számára ez kikezdehetetlen evidenciaként jelenik meg.

Ilyen tekintetben a személyesség nem mellőzhető, de Prágay kétségkívül nem önmagára ruházta a főszerepet művében. Az ma már nem vitatott a történészszakmában, hogy az abszolút igazság nem köszön vissza semmilyen forrásban, hanem épp ellenkezőleg, valójában minden írásmű egyfajta egyéni igazságot és meggyőződést közvetít, még akkor is, ha a szerző szándéka éppenséggel a racionális érvekkel alátámasztott érvelés és a kortársak és/vagy az utókor tudatos befolyásolása.³¹ A sok magyarázaton át az olvasóhoz nemcsak a szerző által sugallni akart gondolat, hanem – akaratlanul – sokkal több is eljut. Az olvasó szükségszerűen a szerző szemüvegén keresztül látja az eseményeket, nem ritkán kiegészítve a szerző legkülönbözőbb tárgyú (tudatos vagy nem tudatos) elemzéseivel, értékítéleteivel. A tudatos szelekcióval mint komoly meghatározó tényezővel kell számolni, de mindig akadnak hibák, tévedések, a csalóka és romló memória játékaiként. A megörökíteni szánt részletek kiválasztása és persze a szerző társadalmi hovatartozása, műveltsége, érdeklődése, az, hogy aki a célközönség, meghatározzák a tematikát, a hangsúlyokat is. A szerző szándékától függ, hogy erősen reprezentálja-e saját személyét, vagy pedig a szemtanú szerepét öltve magára, a megtapasztalt események krónikása óhajt lenni. Utóbbi esetben is képet kapunk az egyénről, de tény, hogy vannak elsődlegesen az egót, s vannak döntően a külvilágot elemző írásművek. E ponton illik utalni Pierre Bourdieu nevezetes tézisére, amelyet az életrajzokkal kapcsolatban fogalmazott meg, de tág értelemben minden írásműre értelmezhető, hogy abból indulunk ki, hogy „az

30 HERMANN Róbert: Kísérlet az önálló magyar hadtudomány megteremtésére, 1780–1867. In: *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Szerk. BARÁTH Magdolna – MOLNÁR Antal. Magyar Országos Levéltár, Budapest – Győr, 2012. 372. p.

31 A személyes jellegű források elméletére nézve: KATONA Csaba – KOVÁCS Eleonóra: A személyes emlékezet dokumentumai. In: Turul LXXXVII. évf. (2014) 2. sz. 41–47. pp.; KATONA Csaba – KOVÁCS Eleonóra: A személyes emlékezet forrásai. In: *A történelem segédtudományai I. Genealógia 3*. Szerk. KOLLEGA TARSOLY István – KOVÁCS Eleonóra – VITEK Gábor. Tarsoly, Budapest, 2015. 157–179. pp.

élet maga egy történet, és hogy az élet egyben az individuális létezéssel kapcsolatos események együttese, amely egyszermind történetként és a történet elbeszéléseként fogható fel”.³² Vagyis: „élet és történet egybecsúsztatásának problémáira a narratív identitás koncepciói próbálnak választ adni. [...] Ahogy Ricouer különbséget tesz »idem« (ugyanazonosság) és »ipse« (önmagaság) között,³³ úgy válik láthatóvá a személyes és narratív identitás megkülönböztetése és összekapcsolódása.”³⁴

A Prágayéhoz hasonló írások szükségszerűen visszatekintő jellegűek, egyfajta memoárirodalom jellemzőinek hordozói. E retrospektív jellegnek köszönhetően az események értelmezése, letisztult magyarázata is teret nyer(het) a szövegekben, ugyanakkor kevésbé friss és részletekbe menő, mint például egy, az azonnali reflexiókat sűrítő napló. Prágayék munkája esetében azonban még nagyon is friss élményeket rögzítő és határozottan megjelölt közönségnek szánt írásművel van dolgunk. Nincs meg hát az a fajta letisztult szemlélet, távolból történő visszatekintés, ami lehetővé teszi a szerzőnek, hogy higgadtan, további információk birtokában elemezze a történeteket. A frissesség tetten érhető, de ennek ára épp a még elevenen lüktető érzelmi befolyásoltság. E tényező és a propagandisztikus cél nem hagyható figyelmen kívül még ma sem, ha Prágay (és társ-szerzője) munkáját kézbe vesszük.

Végezetül egy utolsó kuriózumra hívom fel a figyelmet. Ma a kommunista Kuba zászlaja nem más, mint egy, Miguel Teurbre Tolón y de la Guardia (1820–1857) kubai költő által tervezett lobogó. A csillagot Texas zászlajából „emelte át” az alkotó: a spanyolul *La estrella solitariának* (A magányos csillag) nevezett motívum mutatja a művészi elképzelések szerint fényével a szabadsághoz vezető utat. Ennek nyomán idővel maga a zászló is megkapta a *La Estrella Solitaria* nevet. Mégpedig ezt a lobogót először 1850. május 19-én vonták fel Cárdenasban, Kuba északi partvidékén, ott, ahol Narciso López tábornok és emberei, köztük több magyar, így Prágay János, partra szálltak, hogy felvegyék a harcot a spanyol erőkkal. 1902-től számít hivatalosan is Kuba zászlajának. A López szándékával való azonosulás az ideológia jegyében pedig azt eredményezte, hogy a kubai forradalom győzelme után is ez maradt az állami lobogó.

Annál érdekesebb ennek fényében, hogy Prágay Győző, Prágay János kései rokona miről adott hírt 2007-ben: „A később felszabadult Kuba, Pinar del Rio egyik kórházának kertjében (Hospital del Sangre) oszlopot emelt az elesett felszabadítók emlékére. Amerikai tartózkodásom idején, 1970-ben Kubába szerettem volna utazni, hogy megnézzem az emlékoszlopot. A kubai követ magyarázatot kért látogatásom céljáról, egyúttal eligazítást kért az állami hatóságoktól. Több hónapi várakozás után a kubai követ válaszeleveléből megtudtam, hogy a beutazást nem tartják indokoltnak, mert Castro szerint nincs emlékoszlop és ilyen felszabadító harc sem volt.”³⁵

32 BOURDIEAU, Pierre: Az életrajzi illúzió. In: BOURDIEAU, Pierre: *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*. Napvilág, Budapest, 2002. 68. p.

33 RICOUER, Paul: A narratív azonosság. In: *Narratívák, 5. Narratív pszichológia*. Szerk. LÁSZLÓ János – THOMKA Beáta. Kijarat, Budapest, 2001. 15. p.

34 KÖVÉR György: Én-azonosság az ego-dokumentumokban. Napló, önéletírás, levelezés. In: *Soproni Szemle*, LXIV. évf. (2011) 3. sz. 221. p.

35 PRÁGAY Dezső: „Enamorados de la Libertad”. In: *Új Kéve. Az Északi Magyar Protestáns Gyülekezetek Lapja*, XV. évf. (2007) 2. sz. 19. p.